

ZÁKLADY VZNIKU OSY PEKING — WASHINGTON

Podplukovník
PhDr. Stanislav Pánek, CSc.

Vznik současné zahraniční politické koncepce maoistů má svou nejméně desetiletou historii. Porada komunistických a dělnických stran v Moskvě v létě roku 1969 připomenula postupný přechod současného čínského vedení od polemiky s ostatními komunistickými stranami přes rozbíjení jednoty revolučních a protiimperialistických sil a omezování styků se socialistickými zeměmi až po vyvolávání ozbrojených srážek na sovětsko-čínské hranici. Upozornila též na těsnou souvislost úsilí maoistů o získání hegemonie v mezinárodním komunistickém hnutí s jejich obecnými velmocenskými ambicemi.

Dotvoření nynější vyhraněné linie maoistů, které spadá do období IX. sjezdu Komunistické strany Číny v dubnu 1969, nezastihlo Státní department Spojených států amerických nepřipravený. Když krátce po jednání soudruha Kosygina v Pekingu vydala Čínská vláda dne 7. října 1969 prohlášení, že mezi Čínou a Sovětským svazem „existují nesmiřitelné zásadní rozpory a zásadní boj mezi nimi bude pokračovat po velmi dlouhou dobu“, stačilo washingtonským úředníkům v podstatě jen sáhnout hlouběji do archivních fondů. Již od roku 1959 — tj. z období tzv. „velkého skoku“, který byl prvním větším příznakem revize čínské politiky — tam odpovídala mimo jiné i studie ústavu „Conlon Associates LTD“ s návodem na postup při „rozmrazování“ americko-čínských vztahů. Od sportovní a novinářské výměny, přes liberalizaci amerického obchodu s Čínou a ověření reakcí asijských proamerických režimů na americko-čínské sbližování se mělo přikročit k zásadnějším krokům — bude-li Peking souhlasit.

Přestože tento souhlas na sebe nedal po událostech roku 1969 dlouho čekat, nezastavily proces americko-čínského sbližování ani ideologické aspekty zahraničně politické aktivity maoistů, ani americká eskalace indočínské agrese a dokonce ani osoba Čankajška na Tchajwanu. „Změna ... v našich vztazích s vládou kontinentální Číny“, mohl prohlásit Richard Nixon, „otevřít před námi cestu k velkým historickým možnostem“.

Není nesnadné odhadnout, jaké perspektivy měl americký prezident na mysli. Spolu s dalšími představiteli Spojených států asi počítá, že v tripolárním systému budoucího světa by Spojené státy při

své zeměpisné poloze a vojenské a hospodářské síle mohly sehrát pro ně velmi výhodnou roli rozhodčího v sovětsko-čínských rozporech. V této perspektivě doufají američtí představitelé najít i lepší příležitost k obnovení panství kapitalistického společenského řádu v celosvětovém měřítku, než jakou jim skýtá prosté obnovení již jednou zkrachovalé politiky „z pozice síly“.

Velmocenské ambice a z nich plynoucí zahraničně politická aktivita maoistů umožňuje nejen další prohloubení vzájemného dorozumění s americkými vládnoucími kruhy, nýbrž i případné rozdělení zájmových sfér — zejména v jihoasijské oblasti. Sjedení takového modu vivendi by umožnilo Spojeným státům zahájit i „novou“ kapitolu vůči zemím tzv. třetího světa, kde až dosud vládl katastrofálně selhávala. Mohlo by takto dojít třeba i k uskutečnění na pohled velmi radikálních návrhů známého amerického ekonoma a příležitostného kritika málo efektivního „vojenskoprůmyslového komplexu“ J. K. Galbraitha, který označil za největší chybu tvůrců poválečné politiky Spojených států neschopnost vidět, že protiklad mezi komunismem a kapitalismem znamená v praxi něco jiného v Evropě a něco jiného v různých zemích hospodářsky méně rozvinuté části světa. Přestanou-li Spojené státy v duchu jeho návrhů „stát na stráži“ alespoň proti některým ideovým proudům, které se označují za levicové, komunistické nebo dokonce za marxisticko-leninské, zdaleka to ovšem ještě nebude znamenat, že se zpronekvěří odkazu „skalních“ antikomunistů typu J. F. Dullese a jiných. Že odklon od jejich „zásadových“ a „důsledných“ postojů může mít pro celosvětový vývoj ještě nebezpečnější důsledky než primitivní antikomunismus prvních poválečných desetiletí, jistě není nutné zdůrazňovat.

Vedoucí představitelé Spojených států se mohou také domnívat, že jim zahraničně politická aktivita Pekingu poskytne nové možnosti i v politice vůči ostatním hospodářsky vyspělým kapitalistickým zemím. Na jedné straně je jistě pravda, že s nimi vždy nacházeli společný jazyk, kdykoli šlo o společné akce proti socialistickým zemím, mezinárodnímu revolučnímu hnutí a vůbec proti jakýmkoli pro-

tiimperialistickým a pokrokovým silám. Naproti tomu však zůstává skutečností, že v jejich vlastním táboře i nadále působí nesmiřitelné protikladné zájmy, které jsou zákonitým důsledkem jejich sociálně ekonomického systému. A právě neúspěchů americké politiky „z pozice síly“ proti socialistickým zemím a katastrofálních výsledků amerických akcí v zemích třetího světa využívali představitelé slabších západoevropských zemí ke zpochybňování nároků Spojených států na trvalé vůdcovství Západu.

Z hlediska těchto možných kalkulací představitelů Spojených států si zaslouží pozornost i nejnovější vývoj uvnitř současného maoistického vedení. Informace o tom, co se vlastně v Číně v průběhu posledního roku stalo, se různí. Jisté je jen tolik, že nejvyšší představitel čínských ozbrojených sil a předurčený následovník Mao Ce-tunga, maršál Lin Piao, se již po řadu měsíců neobjevuje na politické scéně. Spolu s ním zmizeli z veřejného života i další významní členové politického byra ústředního výboru strany, pocházející z řad hlavních funkcionářů Čínské lidové osvobozené armády. Podle dosud nepotvrzených zpráv se měli dostat do rozporu s Mao Ce-tungem a snad se ho chtěli i násilnou cestou zbavit. Někteří příslušníci této skupiny prý již ani nejsou mezi živými.

Nás přirozeně zajímá ze všeho nejvíce, zda spory o kádrové změny v současném čínském vedení přinesou i změnu jeho dosavadního politického kursu. A jestliže ano, pak v jakém směru. Je pochopitelné, že vyčerpávající odpověď na tyto otázky prozatím ještě nelze dát. Některé skutečnosti však svědčí o tom, že naděje představitelů Spojených států na „nové historické možnosti“ nevyní tak docela naprázdno.

Svémi důsledky se vymyká z rámce dnes již bohužel obvyklého štvání především čínské „ne“ k sovětskému návrhu na svolání celosvětové konference o odzbrojení. Podstatou sovětského návrhu bylo přednostní řešení otázek jaderného odzbrojení, které oprávněně upoutává prvořadou pozornost národů. Právě proti této podstatě směřovalo „ne“ čínského zástupce v Organizaci Spojených národů. Nemělo by vlastně překvapovat.

Současné čínské velení vlastně jen tak potvrdilo své záporné stanovisko, které již dříve zaujalo k myšlence setkání představitelů jaderných mocností a k některým již uzavřeným smlouvám o omezení jaderného zbrojení.

Charakteristickým rysem záporného stanoviska maoistů k otázkám jaderného odzbrojení není ovšem pouze tato svého druhu „důslednost“. Má i svou přímou logiku obsahovou, která vyplývá ze základního zaměření nové čínské zahraniční politiky. Její hlavní směr s plnou otevřeností vyjádřily novoroční úvodníky hlavních maoistických listů v roce 1970. Stálo v nich doslova: „Naše socialistická vlast se stala mohutnou politickou silou naší doby v boji proti imperialismu a revizionismu, stala se nejspolehlivějším přítelem proletariátu všech zemí a všeho utlačovaného lidu a národů a nadějí světové revoluce“. Představitelé současného čínského vedení se také nikterak netajili úmyslem využít svého vstupu do Organizace Spojených národů k ještě úsilovnějšímu prosazování těchto svých hegemonistických ambic. Prohlášení, jímž čínská vláda reagovala na přijetí své země do této vrcholné světové organizace, obsahovalo mimo jiné i připomínku, že také na této půdě bude pod heslem rovnosti všech států bojovat „proti oběma supervelmocem“.

K věrohodné demonstraci své schopnosti být novým centrem současného světa potřebují maoisté nejen silná slova s nejrůznějšími druhy valut. Potřebují i dostatečně silný jaderný potenciál jako hmatatelný důkaz své způsobilosti „odolávat jaderné hrozbě obou supervelmocí“ a dělat svou vlastní „nezávislou“ politiku.

Prozatím nemůžeme dělat konečné závěry, nakolik bude tento jaderný „argument“ současného čínského vedení působivý. Jisté však je, že daleko nejvíc imponuje americkým vládnoucím kruhům, které ideu jaderného odzbrojování rovněž rozhodně odmítají a nutně jim proto přichází vhod vše, co jednání o těchto otázkách oddálí.

Důkazem neochoty amerických vládnoucích kruhů přistoupit na úplné jaderné odzbrojení je vleklý a dosud neukončený spor o budoucí jadernou strategii Spojených států. Otázka, zda odzbrojit či

neodzbrojit, v něm vlastně nikdy nebyla ani nastolena. Od začátku diskuse stojí proti sobě stoupenci „jaderné parity“ se Sovětským svazem a stoupenci „markantní převahy“ Spojených států. První jsou i pro případné smluvní zajištění jaderné rovnováhy a tím i pro faktickou neutralizaci jaderných potenciálů v trvající sovětsko-americké konfrontaci. Druzí naopak požadují takové tempo závodů v jaderném zbrojení, aby Sovětský svaz ani s vynaložením nejkrajnějšího úsilí nebyl schopen držet krok se Spojenými státy a byl nucen před nimi na milost a nemilost kapitulovat.

Pro úplnost ještě můžeme dodat, že se již před časem mezi tato extrémní křídla vklínila skupina stoupenců tzv. dostatečné síly Spojených států, k níž patřival před svým zvolením i prezident Nixon. V praxi tato koncepce nevylučuje ani „jadernou paritu“ ani americkou „markantní převahu“. Stačí podle konkrétních podmínek a potřeb obměnit základní argumenty. Pod pojmem „dostatečná síla“ se může rozumět dokonce i tak mohutný potenciál, který by Spojeným státům umožnil obhájit jejich životní zájmy i po předchozím absorbování nenadálého hromadného jaderného úderu jiné jaderné mocnosti. Že by jim takový potenciál tím spíše zajišťoval vítězství, kdyby se rozhodly rozpoutat všeobecnou jadernou válku jako první, je samozřejmé. Zdá se, že právě tímto směrem se začínají ubírat představy vedoucích amerických činitelů. Rovněž jsou zdokonalovány ofenzivní systémy. Výstavba protiraketové obrany zřetelně stagnuje a o opatřeních ochranného charakteru se dnes ve Spojených státech prakticky přestalo hovořit.

Samozřejmě, že zůstává otevřenou otázkou, umožní-li zvýšené tempo závodů v jaderném i konvenčním zbrojení Spojeným státům vydírat Sovětský svaz a další socialistické země. Každopádně jim však zřejmě zaručí nadále dosavadní privilegované postavení v rámci jejich vlastního aliančního systému. Ani to není zanedbatelná výhoda. Možnosti praktického „zhodnocení“ strategického potenciálu Spojených států demonstrovalo například nedávné jednání o otázkách měnového systému kapitalistického světa. Ve výsledné „dohodě“ zcela chybí jakákoli zmínka o znovuzavedení směřitelnosti amerického

dolaru za zlato, která měla být hlavním nástrojem odboje západoevropských rebelů proti tíživé americké nadvládě. Ke sníženým ziskům v důsledku mimořádných celních přírůstků na dovozy do Spojených států si budou moci zapsat do rubriky ztrát navíc i rozdíl mezi starou a devalvovanou hodnotou svých zásob nesměnitelných „eurodolarů“ a postupně k nim připojit i další požadavky, kterými budou sanovat chronický deficit americké platební bilance.

Každý krok, který je třeba jen nastolováním dalších a dalších předběžných podmínek a junktimů oddaluje seriózní zahájení jednání o všeobecném jaderném odzbrojení a prodlužuje existenci rizika vzniku všeobecné jaderné války objektivně napomáhá udržovat moc Spojených států nad jejich „malými“ a „středními“ partnery v rámci západní aliance — tedy i nad zeměmi, které chce současné čínské vedení rovněž přivábit pod ochranu svého „jaderného deštníku“. Je to pouhá nedůslednost, jaká zpravidla chodí ruku v ruce s přemírou pragmatismu, nebo již malý závdavek maoistického vedení na budoucí dělení zájmových sfér v jiných částech světa? V této otázce může leccos naznačit postoj maoistů k současnému indicko-pákistánskému sporu.

„Veto“ čínského zástupce v Radě bezpečnosti k sovětskému návrhu na zásadní řešení příčin indicko-pákistánského konfliktu nebylo tentokrát doprovázeno ani obvyklým zdůrazňováním odpovědnosti „obou supervelmocí“. Mluvčí současného čínského vedení tentokrát chtějí vylíčit konflikt jednoznačně jako výsledek údajného „sovětského štvání“. Zcela ignorují skutečnost, že právě síly světového imperialismu mají eminentní zájem na dalším vyhocení situace v této oblasti.

Představitelé Spojených států mají totiž při nejmenším dva velmi pádné důvody, aby indicko-pákistánský spor ještě dále rozdmýchávali.

Především potřebují co nejvíce otupit nepřiznivé reakce americké i světové veřejnosti na svou trvající agresi v Indočíně a na svou neochotu konečně již přistoupit k politickému řešení tamních sporných problémů. Je pravda, že se jejich válka v Indočíně dostává ve Spojených státech na periferii politického dění. Průměrný Američan si totiž neláme hlavu

otázkou, nakolik je úbytek amerických ztrát vyvážen ztrátami „domorodců“ např. v důsledku zesíleného leteckého bombardování a v důsledku vojenské angažovanosti místních proamerických režimů. Jestliže dnes přijde v Indočíně o život jen 5–10 jeho spoluobčanů týdně proti průměrným 85 v uplynulém roce, pak to z jeho hlediska znamená, že celá tato „nepříjemná záležitost“ prakticky již končí. Přesto se však i prezidentu Nixonovi osobně hodí v nadcházející volební kampani každá nová mezinárodní událost, která mu umožní nepopulární indočínskou otázku ještě více odsunout stranou z ohniska veřejného zájmu. A indicko-pákistánský spor mu tuto příležitost nepochybně poskytuje.

Dále je známo, že základním principem tzv. Nixonovy doktríny je zvýšení podílu amerických spojenců na realizaci globálních záměrů Spojených států. Praktická aplikace této doktríny začala právě hanebnou politikou „vietnamizace“ nevyrovnané americké války proti národně osvobozeneckému hnutí v Jižním Vietnamu. Americko-saigonské tažení do Kambodže a vpád do Laosu naznačily základní taktiku dalšího uplatňování Nixonovy doktríny v jihovýchodní Asii. Není nesporné odhadnout, že na konci této eskalace nemůže být nic jiného než totální „asiatizace“ řešení zdejších konfliktních situací. Nikoliv ovšem politickou formou, nýbrž s použitím amerických zbraní, popřípadě i speciálních druhů amerických vojsk. Válkou mezi Indií a Pákistánem se zápas mezi silami pokroku a reakce v této oblasti velmi přiblížil rozměrům, ve kterých si jej představitelé světového imperialismu jistě přejí mít. Americkým stratégům se tak dostává příležitosti zabývat se úkoly, v nichž by se jejich mašinérie mohla uplatnit podstatně efektivnějším způsobem než dosud v odlehlých horských džunglích a močálech indočínské oblasti.

Pekinská propaganda samozřejmě mlčí o tom, že to bylo současné maoistické vedení, které hned v počátcích bengálské krize výslovně podpořilo represe a teror pákistánských velkoburžoazních a militaristických kruhů proti bengálskému lidu. Ochotně jim slibuje i dnes další politikou i jinou podporu. Tyto kroky Pekingů nejsou ovšem motivovány jen čínsko-pá-

kistánským spojenectvím, které se postupně vytvořilo na základě společného protindického a protisovětského zájmu. Konflikt v jihovýchodní Asii se totiž vyhracením indicko-pákistánských vztahů a sporem mezi západním a východním Pákistánem dostává do „správných“ rozměrů i z hlediska obecnějších velmocenských cílů maotické kliky.

Jaké cíle to konkrétně v této oblasti světa jsou, napověděl před rokem hlavní vojenskopolitický časopis ozbrojených sil Spojených států „Military Review“. V prosincovém čísle z roku 1970 uvedl: „Komunistická Čína se svým jaderným potenciálem a s politikou, vyjadřující snahu pomocí revoluce rozšířit komunismus na celý svět, musí být zahrnuta mezi vážné uchazeče o světovou moc. Kontrola severní poloviny Indického oceánu je pro ni z tohoto hlediska podmínkou sine qua non...“ a vypočítal, co všechno může současné čínské vedení získat rozšířením svého vlivu na pevninských masách Asie a Afriky, které k Indickému oceánu přiléhají: výsadní postavení mezi asi 40 tamními prozatím poměrně málo politicky angažovanými státy, které mají kolem jedné miliardy obyvatel; kontrolu na 98 % světové těžby diamantů, 90 % přírodního kaučuku, 60 % ropy a uranu, 40 % zlata, nad těžbou velkého množství stříbra, cínu a mědi, rud legovacích kovů, bauxitu, soli, síry, uhlí, nad rozhodující částí světové produkce rýže, kopry, vzácných dřev — krátce nad zdroji a také nad dopravními trasami, na nichž značně závisí nynější prosperita většiny průmyslově vyspělých zemí.

Časopis „Military Review“ rovněž naznačil, že tento hlavní směr velmocenské expanze maotů vysvětluje i jejich postoje k různým národně osvobozenecským hnutím v Indočíně, která z jejich hlediska představuje východní bránu do hloubky indooceánského regionu.

Že to nejde o názor ojedinělého autora, o tom svědčí faktické zastavení pařížských rozhovorů o politickém řešení vietnamského konfliktu. Představitelé Spojených států dnes v této souvislosti dávají nepokrytě najevo, že v případě jejich širší dohody s Pekingem o „rozdělení“ sféry vlivu vznikne pro národně osvobozenecské hnutí v Indočíně zcela nová, podstatně

komplikovanější situace, která jim poskytne „nové historické možnosti“ i tam.

Samozřejmě, že by z této dohody vytěžili i leccos maoté, kteří tu dnes hlásají nutnost ozbrojeného boje až do konečného vítězství a navrhuji vytvoření bloku „proti americkému imperialismu“ jen proto, aby zhatili případné politické řešení, které by bylo z jejich hlediska nevýhodné. Revize tohoto stanoviska při „pružnosti“ politiky maotického vedení se tím samozřejmě nevylučuje.

Ve prospěch závěrů o snaze proniknout nejdříve do indočínské oblasti a pak postupně do hloubky indooceánského regionu svědčí též skutečnost, že právě do africkoasijských zemí směřuje hlavní proud současné čínského hospodářské, technické a také vojenské pomoci. Jak v tomto směru vzrostla aktivita maotického vedení dokazuje fakt, že jen za rok 1970 určilo na tyto účely větší částky než za celé uplynulé dvacetiletí dohromady.

O ovládnutí této perspektivní oblasti světa usilovaly po 2. světové válce i Spojené státy. Systematicky tam vytlačovaly vliv svých oslabených západoevropských konkurentů a vytvářením nejrůznějších vojenskopolitických uskupení se pokoušely dát legální náter svému neokolonialistickému panství. Z hlediska imperialistické logiky by tam proto měly za svého největšího soupeře považovat současnou ambiciózní maotickou kliku. Jak se však zdá, její rostoucí aktivita v této části světa vedoucí americké představitelé příliš neznepokojuje. Tato náhlá směřovitost dříve tak „principiálně“ antikomunistických Spojených států vůči maotickému „komunismu“ je však vcelku snadno vysvětlitelná.

Američtí vedoucí činitelé se právě v uplynulém desetiletí mohli na vlastní zkušenosti přesvědčit, že účinnost imperialistických praktik má v této části světa svoje meze, které nebyly s to překonat ani s krajním vynaložením zdrojů, jimiž Spojené státy disponují. Hospodářsky málo vyvinuté země Asie, Afriky i Latinské Ameriky dnes již nejsou odkázány na finanční a technickou pomoc výhradně jen z vyspělých kapitalistických zemí a mají dnes také jiné možnosti svého dalšího sociálně ekonomického vývoje. A účinná pomoc Sovětského svazu a ostatních socia-

listických zemí jim pomáhá odolávat i nejhrubším formám imperialistického nátlaku. Představitelé Spojených států proto vcelku oprávněně předpokládají, že velmocenské snahy relativně slabších maoistů narazí v těchto zemích na stejné překážky, na nichž v poválečném období ztroskotali sami.

Američtí vedoucí činitelé si dnes již také lépe uvědomují, že zdaleka ještě není komunismem každý ideový proud, který se za takový vydává. Zejména mohli rozpoznat a obrát v jejich politice vůči Pekingu to dokazuje zcela přesvědčivě — že maoistická klika reprezentuje fakticky zájmy třídně nevyhraněných maloburžoazních vrstev, jejichž společenské představy bývají velmi proměnlivé. S šířením radikalistických a avanturistických idejí z Pekingu je proto spojená reálná možnost dezorientace v řadách skutečně revolučních a protimperialisticky zaměřených sil, které představují hlavní nebezpečí pro zájmy amerických monopolů zejména právě v zemích tzv. třetího světa.

Vedoucí američtí činitelé také velmi dobře vědí, že maoistická pseudoteorie „dvou supervelmocí“, která staví Sovětský svaz do stejné pozice jako bývalé kolonizátory a odvrací pozornost od třídní podstaty hlavního rozporu současné epochy, má jistý ohlas i mezi novými vládoucími — v podstatě maloburžoazními — vrstvami v zemích třetího světa. Teoreticky „zdůvodňuje“ jejich snahu ignorovat základní pravidla historického zápasu mezi silami socialismu a kapitalismu a ve

zdánlivém závětrí si upevňovat vlastní vratké pozice. Kromě již zmíněného Pákistánu našlo toto maoistické učení jistou odezvu zejména v cejlonských vládnoucích kruzích a dále v Tanzánii a v Zambii, kde čínské vedení umístilo největší část svých nejnovějších zahraničních investic. Princip boje proti „oběma supervelmocem“ se však promítl v různých podobách i ve vystoupeních řady delegátů na konferenci neangažovaných zemí v Lusace v září 1970. „Malicherná snaha malých států zůstat stranou, maloměšťácká touha být raději dál od velkých zápasů světových dějin... to jsou objektivní společenské poměry...“, napsal V. I. Lenin za 1. světové války ve známém článku „Vojenský program proletářské revoluce“ (Spisy 1957, sv. 23, str. 89). S jemu vlastní nekompromisností však zároveň odhalil jejich nebezpečnou podstatu: „Tato snaha je ovšem reakční a spočívá jediné na iluzích, neboť imperialismus tak či onak vtahuje malé státy do koloběhu světového hospodářství a světové politiky“. Můžeme jen dodat, že nejinak je tomu i v našem dnešním světě. Sílu, která takto na malé a střední země dnes působí, můžeme charakterizovat faktem, že v rukou amerických monopolů a společností ostatních imperialistických zemí stále ještě zůstává přes 80 % průmyslové výroby a plných 80 % světového obchodu, který je hlavním zprostředkovatelem nejen mezinárodní dělby práce, ale i kladných a záporných vlivů ve světovém politickém dění.

Celkově proto můžeme říci, že nejen maoistická ideologie, nýbrž zejména poslední kroky Pekingu na mezinárodní scéně, dávají severoamerickým monopolům naději, že budou moci i po neúspěchu svého pokusu o úplné ovládnutí celého třetího světa dále parazitovat na jeho bohatých zdrojích. Dávají jim i naději, že budou moci znovu upevnit svou otrěsenou nadvládu nad ekonomikou a politikou ostatních vyspělých kapitalistických zemí. A tyto naděje, v jejichž rámci si chce „přijít na své“ i Peking, jsou zároveň základnou spojenectví, vznikajícího mezi maoistickou klikou a americkými vládnoucími kruhy.